

**ДИТИНСТВО: РАДІСТЬ ПІЗНАННЯ
(ЗА ІДЕЯМИ В. СУХОМЛІНСЬКОГО)**

Монографія

Умань
Видавець «Сочінський М. М.»
2017

УДК 37(477)(092)
Д49

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 28 листопада 2017 р.)*

Рецензенти:

О. М. Коберник, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Д. І. Пащенко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, дошкільної і початкової освіти Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»;

О. Б. Петренко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки і психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Д49 **Дитинство: радість пізнання (за ідеями В. Сухомлинського):** монографія / Т. Д. Кочубей, Л. В. Ткачук, Н. В. Безлюдна. – Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2017. – 220 с.

ISBN 978-966-204-231-2

У монографії на основі широкої джерельної бази розкрито ідею радості пізнання учнів молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Представлено філософське осмислення феномена «дитинство» у педагогічній концепції видатного педагога. Висвітлено ідею радості успіху в навчанні учнів початкової школи у теоретичній і практичній діяльності вченого із Павлиша. Проаналізовано психофізіологічну основу, зміст, організаційні форми, методично-процесуальне забезпечення розвивального навчання в емпіричному досвіді педагога-новатора. Продемонстровано можливості творчого застосування ідей В. Сухомлинського в сучасній педагогічній практиці.

Розрахована на науковців, викладачів, учителів, студентів, усіх, хто цікавиться розвитком національної освіти в Україні.

УДК 37(477)(092)

ISBN978-966-204-231-2

©КОЧУБЕЙ Т. Д., 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 4

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ДИТИНСТВА В ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Філософія дитинства у наукових працях та практичному досвіді В. Сухомлинського **Ошибка! Закладка не определена.**

Гуманістичні погляди Василя Сухомлинського на природу дитини..... **Ошибка! Закладка не определена.**

В. Сухомлинський про почуттєве і раціональне в дитині **Ошибка! Закладка не определена.**

Школа у Павлиші як екологічне середовище дитинства **Ошибка! Закладка не определена.**

Література до розділу 1 **Ошибка! Закладка не определена.**

РОЗДІЛ 2. УСПІХ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ТЕОРЕТИЧНІЙ І ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

В. Сухомлинський про радість успіху у навчанні як фактор розвитку особистості школяра **Ошибка! Закладка не определена.**

Практична діяльність В. Сухомлинського з реалізації ідей «педагогіки успіху» **Ошибка! Закладка не определена.**

Технології створення ситуації успіху у сучасній початковій школі **Ошибка! Закладка не определена.**

Література до розділу 2 **Ошибка! Закладка не определена.**

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Психофізіологічна основа розвивального навчання молодших школярів у творах В. Сухомлинського **Ошибка! Закладка не определена.**

Педагогічні умови функціонування «Школи радості» В. Сухомлинського **Ошибка! Закладка не определена.**

Зміст і організаційні форми розвивального навчання в Павлиській середній школі **Ошибка! Закладка не определена.**

Методично-процесуальне забезпечення розвивального навчання в емпіричному досвіді педагога-новатора **Ошибка! Закладка не определена.**

Література до розділу 3 **Ошибка! Закладка не определена.**

ПІСЛЯМОВА **Ошибка! Закладка не определена.**

ПЕРЕДМОВА

Розвиток українського суспільства на сучасному етапі потребує переосмислення цілей, завдань і функцій освіти, нових поглядів на неї. Існуюча система освіти неспроможна виховати у людей новий тип світогляду. Тому нині переглядаються світоглядні позиції, погляди на місце людини в суспільному житті та переоцінюються цілі освіти і виховання.

Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть завдання осмислення і пізнання буття, створення нової системи освіти, зверненої до таємниць життя людини, її прагнень, можливостей і звершень. Відбувається творення нової педагогіки – педагогіки вільної особистості, гуманістичної педагогіки, в епіцентрі якої дитина – з її творчими силами, розвитком її талантів. Вона орієнтується на кращі якості дитини і ставить перед собою завдання цілеспрямовано проектувати розвиток її особистості. Реалізація такого підходу можлива лише за умови визнання категорії дитинства як цінності.

Цій проблемі великого значення надавав В. Сухомлинський. Павлівський педагог писав: «Якщо уважно вдуматися в нашу роботу, то найголовнішою сферою єднання теорії і практики є проектування людини». Цей процес якраз і відбувається в роки дитинства. У період, коли в країні панувала авторитарна педагогіка, В. Сухомлинський у центр освітнього процесу поставив дитину, розвиток її особистості, дав філософське осмислення дитинства. Педагогу-мислителю вдалося створити універсальну для ХХ – техногенного століття – концепцію навчання, виховання та розвитку дитини.

Прагнення обумовити цілісність і значущість дитинства були головним творчим рушієм наукової та педагогічної діяльності вченого. Педагогічна концепція павлівського педагога носить загальнолюдський характер, базується на вірі в потенційні можливості дитини, її свободі як власному виборі життєвого шляху. Вона поклала початок новій філософії взаємин у системах «учитель–учень», «дорослий–дитина», накреслила домінантні завдання дошкільної і шкільної підсистем – навчити дитину жити, створити умови для її самореалізації. Тому розв’язання глобальних проблем освіти III тисячоліття педагоги багатьох країн пов’язують, зокрема, і з його гуманістичною педагогікою.

В. Сухомлинським не представлено систематичного викладу його власних філософських поглядів, але об’єктивно його

філософська система присутня у багатьох творах. Зауважимо також, що педагогічна система видатного педагога базувалася на наукових наробках видатних філософів, посилення на яких імпліцитно простежуються у його творах.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури дав підстави для висновку, що ніхто в Україні до В. Сухомлинського не розглядав категорію «дитинство» в такій її цілісності; дослідження проблеми філософії дитинства у спадщині відомого вченого становить великий інтерес для педагогічної науки в цілому; сучасні потреби України засвідчують, що досвід В. Сухомлинського може мати непересічне значення для становлення українського шкільництва.

Підтвердженням викладеного є сучасні державотворчі процеси в Україні, які ставлять перед освітою важливі й відповідальні завдання. Так, у Законі України «Про освіту» (2017) визначена мета розвитку закладу середньої освіти, що відповідає потребам суспільно значущої самореалізації особистості та актуальним завданням відродження національної культури на нинішньому етапі становлення Української держави. Суттєвою особливістю цих змін є зростання інтелектуального компоненту праці. Щоб бути здатним розв'язати складні завдання розвитку держави, плідно працювати над створенням матеріальних і духовних цінностей, необхідно реорганізувати систему освіти відповідно до європейських стандартів, зробити її особистісно орієнтованою.

Система освіти, що існує в Україні, перебуває у кризовому становищі. Вона не задовольняє потреб, які постають перед нею в умовах розбудови української державності, духовного відродження українського народу. Криза виявляється у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності, у спотворенні цілей та функцій освіти. Є необхідність у виробленні власної державної політики в освіті, а також програми, яка б забезпечувала випереджувальний розвиток цієї галузі суспільного життя.

Пріоритетом сьогодення є людина не тільки освічена, але й культурна, здатна до самоорганізації, самореалізації своїх потенційних можливостей, природних задатків.

Розвиток особистості молодшого школяра В. Сухомлинський здійснював через «Школу радості», «перспективу радості», «радість успіху в навчанні». І хоча кожна дитина ще до вступу до школи так чи інакше відчула радість успіху і гіркоту невдач, але тільки в школі

вони набувають офіційного характеру, постійно реєструються і протоколюються публічно. Пережитий саме в цей час успіх може суттєво вплинути на подальшу долю учня. Людині потрібне піднесення у пошуках «Я» та сенсу життя, бо заряд оптимізму, отриманий ще в дитинстві, гартує характер, підвищує життєздатність, стає основою, фундаментом плідної, результативної діяльності впродовж всього творчого життя людини.

Почуття успіху змінює ставлення дитини до навчання, навчального предмета, викликає нові інтереси, бажання, прагнення, адже природі людини властиве почуття задоволення від успіху, але таке задоволення, яке відкриває людині перспективу нової діяльності і нового просування вперед, дає учневі усвідомлення власної компетентності, а це дуже важливий фактор позитивної «Я – концепції». Тому науковий аналіз і об'єктивна оцінка нагромадженого В. Сухомлинським досвіду «педагогіки успіху» дозволяє ще повніше і глибше оцінити багате творче і практичне його значення, визначити нові шляхи його реалізації у навчально-виховному процесі школи ХХІ століття, оскільки нова школа – це школа, в якій діяльність дитини постійно супроводжується ситуацією успіху і яка послідовно готує її для досягнення успіху упродовж всього життя».

Зміна освітніх пріоритетів зумовила трансформацію основних педагогічних понять: «навчання», «виховання», «розвиток». Особистісна орієнтація освітнього процесу актуалізувала ідею розвивального навчання. Процес оновлення змісту, цілей і засобів навчання та розвитку, розробка нових освітніх технологій передбачають не тільки їх дослідно-експериментальну перевірку, але й звертання до попереднього досвіду навчання, його осмислення з точки зору сьогодення. Є потреба вивчити і творчо використати теоретичну й емпіричну спадщину видатних педагогів з урахуванням історичної наступності і новаторства.

Основними принципами особистісно орієнтованого підходу до навчання педагоги вважали: створення педагогічно доцільного виховання і розвивального середовища, міцний зв'язок з природою, вивчення особистості дитини в процесі діяльності, співпраця дітей з дорослими, іншими дітьми, участь в роботі різновікових груп, виховання позитивних почуттів, збереження у дитини почуття власної гідності, самопізнання власних можливостей, самодисципліна, самоорганізація і порядок, контакт з батьками.

Саме на таких принципах розвивального навчання ґрунтуються положення теоретичної спадщини В. Сухомлинського. Але досі недостатньо висвітленим є підхід педагога-гуманіста до навчання з точки зору української національної дидактики, особливостей української ментальності і педагогічних умов її розвитку.

Сприймання молодшими школярами навчальної інформації є емоційним, художньо-образним, конкретно-чуттєвим. Проте емоційний компонент дидактичних умов не був належно оцінений і використаний дослідниками розвивального навчання.

Формування творчо спрямованої особистості нині набуває особливо важливого значення. Актуальною стає художня педагогіка, розвиток, навчання і виховання «через мистецтво». Для корекції і діагностики внутрішнього стану молодших школярів важливо виділити ефективність розвивального впливу на учнів засобами арттерапії, естетотерапії.

Національно забарвлений емоціогенний компонент розвивального навчання повинен включати елементи народознавства: декоративно-ужиткового мистецтва, календарно-обрядової поезії, звичаї і традиції, які є своєрідними арт-терапевтичними системами, сформованими емпіричним досвідом народної педагогіки. Такий підхід простежується у творчості В. Сухомлинського. Так, педагог закликав учителів звертати увагу на художньо-образне, емоційне сприймання докільля молодшими школярами. Він пропонував відкрити перед дітьми якесь одне явище, але так, щоб «шматочок життя загравав усіма кольорами веселки». Враховуючи дію закону сензитивного розвитку, видатний педагог пропонував поруч з навчальними вимогами забезпечувати особистісні мотиви дітей у пізнанні, зберігати їх потяг до фантазії.

Шлях повноцінного розвитку особистості, у баченні видатного педагога – через міфологічне мислення, через казку, фантазію, через неповторну дитячу творчість. Для розвитку особистості молодшого школяра необхідно частіше враховувати поруч з традиційним навчальним ще й емоціогенний фактор знань, відкривати перед учнями «чудовий світ» у живих барвах, яскравих і тремтливих звуках, у казці й грі, у власній творчості, у красі, що надихає серце, у прагненні робити добро людям.